

AZ ELÁGAZÓ ÖSVÉNYEK SIVATAGA

Az elmúlt évek világirodalmának egyik legnagyobb szenzációja a chilei származású Roberto Bolaño *2666* című regénye volt. A hamar kultikussá váló kötetet szerzője szinte a halállal versenyezve írta (38 éves korától tudta, hogy gyógyíthatatlan májbetegségben szenved, a transzplantációs listán már a harmadik helyen állt, mikor ötvenévesen, 2003-ban meghalt) ezt az igen terjedelmes szöveget, mely egyértelmű kritikai sikert könyvelhetett el 2004-es megjelenésekor, majd miután négy év múlva angol fordítása is elkészült, szinte minden fontosabb irodalmi díjat és elismerést megkapott (többek között 2008 tíz legjobb könyve közé választotta a *The New York Times Book Review*, 2008 legjobbjának a *Time*). A sikerhez az is hozzájárulhatott, hogy a híres-neves latin-amerikai irodalom már jóval túl volt a Garcia Márquez, Vargas Llosa, Cortázar nevével fémjelvezhető klasszikus értelemben vett fénykorán, és a közönség kíváncsi volt arra, hogyan írható meg Latin-Amerika a kétezres évek elején.

A hazai olvasóközönség a 2010-es évektől ismerheti a szerzőt, hiszen az *Éjszaka Chilében*, a *Távoli csillag* és a nagy sikert arató *Vad nyomozók* is elérhetővé váltak magyar nyelven. Ezekben a szövegekben már feltűnnek azok a témák, motívumok és az a sajátos szerkesztési technika, melyek majd a nagy, posztumusz regényt (magyarra Kutasy Mercédesz fordította) is meghatározzák. A *2666* már címében is egy rendkívül rejtélyes alkotás, hiszen a szöveg nem magyarázza ennek a furcsa számnak a jelentését. A 666 megjelenése persze azonnal a bibliai Fenevaddal kapcsolatos asszociációkat indít el, azt a lényt juttatja eszünkbe, aki Lucifernek készíti elő a világot. S mintha a regény bizonyos részein fel is bukkanna ez a fenevad, de végül sohasem sikerül nyakon csíp-

Roberto Bolaño:
2666
Jelenkor Kiadó, 2016

ni, csak fenyegető jelenléte érzékelhető. A *2666* évszámként a jövőre utalhat, s bár történései mindvégig jól azonosíthatók időben, mégis van valamiféle jóslatszerűség a szövegben, hiszen a világ érzelmi sivataggá válását tárja elénk, azt a pontot, ahonnan a jövőre gondolni is tragikus, mintha egy apokaliptikus vég felé tartanánk, még hozzá megállíthatatlanul (Zelei Dávid találóan a „vég krónikásának” nevezi a szerzőt). A cím azonban közel sem az egyetlen enigma, mellyel az olvasás során szembesülünk. A könyv öt, hol szorosabban, hol lazábban összekapcsolódó regény együttese. Az első *A kritikusok könyve*, mely négy irodalmárt állít a középpontba, kik egyaránt egy rejtélyes író, Benno von Archimboldi „rajongói”, tudományos pályájukat az ő műveinek tanulmányozása határozza meg. A spanyol Espinoza, az olasz Morini, a francia Pelletier és az angol Liz Norton nemzetközi konferenciákon találkoznak, válnak barátokká, majd egy szerelmi három-, később négyeség alanyaivá. Összehozza őket a cél, hogy a közismerten rejtőzködő írot személyesen is megismerjék, s a szálak Európából a mexikói Santa Teresába vezetnek. A második könyv, az *Amalfitano könyve* annak a filozófiaprofesszornak az életét mutatja be, aki az irodalomtörténészek kalauza lesz a mexikói nagyvárosban. A harmadik, egyben a legrövidebb rész *Fate könyve*, melyben egy afroamerikai újságíró életébe pillanthatunk bele néhány hét erejéig, aki egy bokszmecset közvetíteni utazik a már többször említett városba, hogy ott megismerkedjen Amalfitano lányával, s magával

vigye az egyre veszélyesebbé váló városból. Ezek után következik a kötet talán legnyomasztóbb, határozottan deprimáló része, *A gyilkosságok könyve*, mely voltaképpen egy leltár, 112, erőszakos halált elszenvedett nő holttestének leírása, s az esetek kapcsán történő nyomozás történései. Az utolsó könyv, az *Archimboldi könyve* mintegy keretezve a történetet, Benno von Archimboldi életútját mutatja be, ki 1920-ban született Poroszországban, s végigélte a huszadik századot, harcolt, szerelmes volt, gyilkossá, majd íróvá vált, hogy élete végén egy különös ügyben Santa Teresába utazzon.

A laza szerkezetet jól láthatóan Santa Teresa városa tartja össze legerőteljesebben, hiszen ez az a tér, mely mind az öt könyvben fontossá válik. A fiktív várost Bolaño egy Ciudad Juarez nevű városról mintázta, mely az USA határához nagyon közel fekszik, s mely a rossz közbiztonságáról és az itt elkövetett rengeteg gyilkosságról vált hírhedtté. A város ráadásul a kietlen, végtelennek látszó sivatag közepén fekszik, csakúgy, mint a regénybeli Santa Teresa. A várost néhány kritikus egy mindent elnyelő fekete lyukhoz hasonlította, hiszen a *2666* szereplői

nagy részének a városban vész nyoma, vagy – ha el nem is tűnik – válik az élete megoldhatatlanná, zsákutcává. A sivatagi város a zsákutca életre kelt metaforája, ahová csak érkezni lehet, ahol semminek nem lesz végkifejlete, megoldása. Ha Santa Teresa a zsákutca, akkor a szöveg egészének szerkeze-

tére talán a labirintus a legtalálhatóbb metafora. Bolaño egyik legegértelműbb irodalmi rokonként az argentin származású Borgest szokás említeni, akitől szintén nem volt idegen ez az alakzat és a bolyongás, mint az emberi élet szimbólumának megragadása. A (magyar kiadásban) 827 oldalas regénynek nincsen egyértelmű íve, narratívája, egyenesvonalú haladási iránya, sokkal inkább a betétek, kitérők, zsákutcák, újraindulások jellemzik. Tipikus narrációs technikája, mikor az egyik, részletesen bemutatott hős elkezd beszélni egy ismerőséről, aki átveszi a középponti szerepet, majd az ő egyik családtagja kerül a fókuszba, és így tovább, sokszor úgy, hogy soha nem térünk vissza a kiindulópontozhoz. A folyamatos elkalandozások regénye ez, ahol nagyon fontosak a részletek, az anekdoták, egy-egy karakter megalakítása, egy emberi kapcsolat bemutatása, noha lehet (sőt, ez a legvalószínűbb), hogy a későbbiekben ennek a kitérőnek semmiféle szerepe nem lesz az egészben, már ha beszélhetünk egyáltalán végleges, lezárt egészről ennek a regénynek az esetében.

A „történet a történetben” technika, a többszörös beékelődések, megszakítások egy rendkívül heterogén szövegvilágot hoznak létre, melynek talán nincs is központi problémája. Tartalmi sokszínűsége (a mexikói nyomor, a második világháború, borzalmak, a porosz falvak élete, a huszadik századi bölcsészértelmisség világa, a rendőri munka, a sport, a filmek, prostitúció, a börtönélet és még sokáig sorolható, mi minden bukkan itt fel, mint alaposan és hosszan részletezett téma) mellett hangvétele is széttartó, nagy változásokkal dolgozik. Az egyik pillanatban még egy bárónő és hatalmas férffassággal rendelkező román kedvesének hosszúra nyúlt aktusát látjuk, a következő pillanatban a háborúban megőrült katonák nyomorúságos mindennapjaiba tekintünk be, majd egy szovjet sci-fi író szárnalmas bukását látjuk, ahonnan egy idős német könyvkiadó életét követhetjük nyomon. Egyik percben tragikus, feldolgozhatatlan, rendkívüli hatású események, a következőben hétköznapi banalitások, majd egy nagy adag, valóban szórakoztató humor, végül egy hosszú, roman-

tikus tájleírás, és így tovább. Roberto Bolaño írói nagyságát ez a sokoldalúság is bizonyítja, hiszen szinte bármilyen hangnemben, bármilyen témáról képes írni, anélkül, hogy bármelyiket is idegennek, hiteltelennek éreznék. A regényben rengetegféle szöveg van, többek között a fejlődésregény, a családregegy, a filozófiai regény, a tudatregény, a történelmi regény, a naturalista regény, a bűnügyi regény, az utaztató regény, a művészregény jellemzői is megfigyelhetők ebben a hatalmas folyamatban. Sok kritikus éppen ezért a regényíró Archimboldi nevét a 16. században élt különös festő Giuseppe Arcimboldo nevére való utalásként értelmezi, kinek festői eljárása sokban emlékeztethet Bolaño szövegszerző technikáira. Arcimboldo képein ugyanis gyümölcsöket, virágokat, állatokat ábrázolt, melyek távolról nézve egy-egy arcképet adtak ki. Talán van olyan perspektíva, ahonnan nézve a chilei író zsákutcának tűnő részletei, betétei is képesek összeállni egy teljes, jelentésszerű egészé, bár – véleményem szerint – éppen ennek ellenkezője a lényeg.

Ekkora kulturális térben, időbeli és helyszínbeli váltásokkal és főként lezáratlan szálakkal dolgozó szövegben persze könnyen érezheti magát eltévedve az olvasó. És valószínűleg ez sem véletlen. A szöveggé vált útvesztők a keresés toposzát idézik fel, s nem csak a szövegben, hanem a befogadás szintjén is. A szövegben mindenki keres valamit vagy valakit: az irodalomtörténészek az általuk nagyra tartott írókat (és eközben talán a szerelmet), Amalfitano professzor az élet értelmét, a mexikói rendőrök a nőket erőszakoló sorozatgyilkost, Archimboldi húga a testvérét. Mindenki keres, de jellemzően senki sem talál, a keresés szinte minden esetben hiábavaló. És mindez alól az olvasó sem tudja kivonni magát, ő is keresővé válik: egyrészt, keres a hősekkel, másrészt, metaszinten keresi a regény „jelentését”, a végső tanulságot, azt a pontot, ahol minden félbehagyott történet, felbukkanó szereplő megtalálja a helyét és értelmet nyer. Ez azonban nem következik be, és nem azért, mert a 2666 rossz regény, hanem éppen azért, mert jó. Képes megőrizni a lezáratlanságát úgy, hogy nem vá-

lik félbehagyottá, szerkeszthetlenné vagy végletesen kaotikussá. Ahogyan a Santa Teresában megölt lányok sorba rendezéséből sem alakul ki egyértelmű mintázat, hiszen nem sorozatgyilkos öli meg mindannyiukat, ugyanúgy a regény előrehaladása során sem ismerhető fel ez az egyértelmű narratíva vagy mintázat. De talán nem is mindig fontos, hogy megtaláljuk, amit keresünk. A szöveg mintha Borges híres mondatát szeretné igazolni: „A keresés örömeért keress és ne a megtalálásért.”

A keresés öröme egyértelmű és azért nem is teljesen hiábavaló törekvés, hiszen ez a sokrétegű, gazdag szöveg nagyon sok kérdést felvet. Olyan sokat, melynek nagy részét első olvasásra számba sem lehet venni, minden részletre kiterjedően elemezni, értelmezni szükségszerű képtelenség, de néhány fontosabb kérdésfelvetést mindenképp ki lehet és érdemes is kiemelni. Alapvető kérdése a szövegnek a realitás és a fikció, elsősorban az irodalmi fikció viszonya. Az irodalom ebben a szövegvilágban a legtöbb szereplő számára egy menekülési út, egy darabka ellenállás, a valóság dacos, lázadó figyelmen kívül hagyása. A valóság ugyanis minden, csak nem élhető, ahogyan az egyik narrátor fogalmaz: „A valóság olyan, akár egy drogos strici egy mennydörgő-villámlo vihar kellős közepén.” És az irodalom talán hozzásegíthet az ebből történő kivonuláshoz. Az irodalom éppen ezért képes megszáltsággá válni, és nem csak az író, hanem az olvasó számára is. Ez a regény pedig tökéletesen alkalmas ezen megszáltsággal megerősítésére, életben tartására. Elolvasása után már nem tűnik túlzónak az az állítás, mely már most a huszonegyedik század legfontosabb regényének tekinti. ■ ■ ■

■ **Kolozsi Orsolya** (1980, Budapest): tanár, kritikus. A Szegedi Tudományegyetemen szerzett magyar-összehasonlító irodalomtudomány szakos oklevelet, ugyanitt a Modern Magyar Irodalom Tanulmányok doktori tanulmányokat.